

ולדעת חכמים, שאין אנו נותנים טעם למקרא מדעתנו, אין סברא להשוות את המוכר בית בבתי ערי חומה למקדיש שדה אחוזה [שהרי אין טעם המקרא במקדיש שדה ידוע לנו].

ולדעתם של חכמים, יש ללמוד את דין "גאולתו" שנאמרה במוכר בית בבתי ערי חומה, מדין "גאולתו" שנאמרה במוכר שדה אחוזה.

ולפי זה מתרץ רב את הקושיה עליו מהברייתא:

הא, הברייתא השניה, ששינונו בה המוכר בית כא-א בבתי ערי חומה אינו לזה וגואל ואינו גואל לחצאין, נאמרה על ידי רבנן. (980)

ואילו **הא**, הברייתא הראשונה, נאמרה על ידי רבי שמעון הדורש את טעם המקרא,

מדעתנו.

[וראה רש"י להלן סח ב ד"ה דדריש טעמא דקרא].

אלא שרבי שמעון למד ממה שנאמר במקדיש שלוה וגואל וגואל לחצאין [שנאמר "ואם גאול יגאל"] ואינה חוזרת ביובל, שטעמא דקרא הוא מפני שאם הורע כחו בדבר אחד יש לייפות את כחו בדברים אחרים.

אבל רבנן, שאינם נותנים טעם לכתוב מדעתם, נשארים בסברא הפשוטה שקיימת לדעת הכל [לולי הפסוק "ואם גאול יגאל"]. ולדעתם, מדהורע בדבר אחד הורע גם בדבר אחר.

[ועיין מהרש"א כ ב על תוספות ד"ה איתביה. וראה גם רש"י לעיל שם, וצריך לומר שנוח לרש"י לומר שלתירוץ הגמרא סברת הברייתא נכונה אליבא דאמת].

והוסיף רש"י וכתב: "ובבתי ערי חומה גמרינן גאולה גאולה משדה אחוזה".

וכוונת רש"י: למרות שמסברא לדעת חכמים, אם הורע כחו בדבר אחד יש להרע את כחו גם בדברים אחרים, בכל זאת אין ללמוד מסברא בבתי ערי חומה שמתוך שהורע כחם שאינם יוצאים ביובל הורע כחם גם שאין לזה וגואל ואין גואל לחצאין.

וטעם הדבר: מפני שיש גם יפוי כח במוכר בית בבתי ערי חומה יותר ממוכר שדה אחוזה, שהרי בבית גואל מיד, ובשדה אינו גואל אלא כעבור שנתיים.

980. רש"י הוסיף כאן בפירוש הגמרא: "הא רבנן — דלא יהבי טעמא לקרא ואמרי דהורע כחו בחדא מילתא הורע נמי במילתא אחרייתא בר מהיכא דגלי ביה קרא". [הברייתא השניה כדעת חכמים שאינם דורשים טעם למקרא, והם אומרים שכל שהורע כחו בדבר אחד יש להרע את כחו גם בדברים אחרים, מלבד במקום שגילה הכתוב להיפך — דהיינו במקדיש].

ונראה שרש"י בא ליישב בזה קושיא נוספת: מלבד מה שהגמרא הקשתה על רב ששת מהסיפא של הברייתא, שמבואר בה בפירוש שבבתי ערי חומה לזה וגואל וגואל לחצאין, יש להקשות מהרישא: ברישא מבואר שמסברא יש לומר שכל שהורע כחו בדבר אחד הורע גם בדברים אחרים, ואילו רב ששת למד מדברי רבי שמעון שיש לומר להיפך: אם הורע כחו בדבר אחד יש ליפות את כחו בדברים אחרים!!

וכדי ליישב זאת, כתב רש"י שלדעת חכמים שאין נותנים טעם למקרא, אין מקום לומר שמדהורע כחו בדבר אחד יפה כחו בדבר אחר. והיינו, כי מסברא, הכל מודים שיש לומר, מדהורע כחו בדבר אחד הורע גם בדבר אחר.

ולדבריו גם המוכר בית בבתי ערי חומה לזה וגואל וגואל לחצאין. (981) (982)

והגמרא מוכיחה מכמה ברייתות, שאכן חכמים חולקים על רבי שמעון בדבר:

תני חדא, שנינו בברייתא אחת: המוכר בית בעיר חומה, (983) לזה וגואל, וגואל לחצאין.

ותניא אידך, ברייתא אחרת: המוכר בית בבתי ערי חומה, אין לזה וגואל, ואין גואל לחצאין.

וקשה: הרי הברייתות סותרות זו את זו!

ומשנינן: לא קשיא.

הא, הברייתא השניה [שאין לזה וגואל ואין גואל לחצאין], היא כרבנן.

והא, הברייתא הראשונה [שלזה וגואל וגואל לחצאין], היא כרבי שמעון.

ודנה עתה בדברי הברייתא השניה שהובאה לעיל:

[פימנן יהיה בידך לזכור את שמות האמוראים שדנו בדבר: **ר'ש**, **חבש**, **זמן**] (984)

שנינו בברייתא לעיל [סוף כ ב]: "מוכר בית בבתי ערי חומה יוכיח, שיפה כחו ליגאל מיד, ואין לזה וגואל, ואינו גואל לחצאין" — לפיכך אף מקדיש שדה אחוזה, שיפה כחו ליגאל מיד, היה ראוי לומר שאין לזה וגואל ואינו גואל לחצאין.

ומביאה הגמרא קושיא על דברי הברייתא:

אמר ליה רב אחא בריה דרבא קושיא לרב **אשי**: הרי איכא למיפרך, יש לפרוך את ההוכחה ממוכר בית בבתי ערי חומה:

מה למוכר בית בבתי ערי חומה, שאינו לזה וגואל וגואל לחצאין, הרי זה משום שכן

ולפיכך פירש רש"י שחכמים לומדים את דין בתי ערי חומה "גאולתו גאולתו" משדה אחוזה.

981. למרות שחכמים דרשו "גאולתו גאולתו" משדה אחוזה, בכל זאת רבי שמעון סובר שדין בתי ערי חומה שונה מדין שדה אחוזה, מפני ש"גאולתו" "גאולתו" אינה גזרה שוה, אלא אנו לומדים את "גאולתו" הסתום [בבתי ערי חומה] מ"גאולתו" המפורש במוכר שדה אחוזה [כדלעיל הערה 972] וכל זה לדעת חכמים, אבל לדברי רבי שמעון מאחר שהוא דורש טעמא דקרא, אין "גאולתו" האמורה בבתי ערי חומה נחשבת "סתום", שהרי יש ללמוד מטעמא דקרא במקדיש שדה אחוזה שאף בבתי ערי חומה לזה וגואל וגואל לחצאין, והרי זה כמקרא מפורש ולפיכך אין ללומדו ממוכר שדה אחוזה. [כן כתב מהרי"ט בסוף דף כ ב על דברי תוספות,

עיינן שם. ויש שם טעות סופר ובמקום 'רש"י' צריך לומר 'רבי שמעון'].

[ועיינן לעיל הערה 972 שמרש"י קצת משמע ש"גאולתו גאולתו" היא גזרה שוה, וכן נראה מדברי שיטה לא נודע למי. ועיינן פני יהושע לעיל כ ב ד"ה אמר ליה ממדרשו של רבי שמעון].

982. עיינן לעיל הערה 975.

983. כך פירש רש"י כאן ותוספות ערכין לא א, [ורש"י במסכת ערכין שם פירש שהברייתא מדברת במקדיש שדה אחוזה].

984. שאלה ראשונה שאל רב אחא בריה דרבא לרב אשי.

שאלה שניה שאל רב אחא סבא לרב אשי.

הורע כחו גם לענין דבר אחר, שאם לא גאל את ביתו בתוך השנה למכירתו, אין הוא יכול ליגאל לעולם.

תאמר במקדיש שדה אחוזה, שיפה כחו לענין שיכול ליגאל לעולם עד היובל, (985) ולכן ראוי לומר, שכיוצא בזה יפה כחו גם לענין זה שלוה וגואל וגואל לחצאין!

אמר ליה רב אחא סבא לרב אשי: כך יש לתרץ את קושית רב אחא בריה דרבא:

אין לומר שבבתי ערי חומה אינו לוח וגואל וגואל לחצאין משום שהורע כחו לענין ליגאל לעולם —

משום דאיכא למימר, ניהדר דינא, תיתי ב"מה הצד".

לפי שיש לומר, שנחזור ונוכיח ממוכר שדה אחוזה [שאינו לוח וגואל וגואל לחצאין], ונלמד מהצד השוה שיש במוכר שדה אחוזה ובמוכר בית בבתי ערי חומה, כדלהלן:

מוכר שדה אחוזה יוכיח, שיפה כחו ליגאל לעולם עד היובל, ובכל זאת הורע כחו לענין שאין לוח וגואל ואינו גואל לחצאין.

ואם כן גם מקדיש שדה אחוזה, למרות שיפה כחו ליגאל עד היובל, הורע כחו לענין שאין לוח וגואל ואינו גואל לחצאין.

ואולם, אי אפשר ללמוד ממוכר שדה אחוזה לבדו למקדיש שדה אחוזה, משום שיש לפרוך זאת ולומר:

מה למוכר שדה אחוזה, שאינו לוח וגואל וגואל לחצאין, זה משום שכן הורע כחו גם לענין דבר אחר, שאינו יכול ליגאל מיד אלא כעבור שנתיים.

אבל, מקדיש שדה אחוזה, שיפה כחו שגואל מיד, נייפה את כחו גם לענין שלוח וגואל וגואל לחצאין!

אלא, מוכר בית בבתי ערי חומה יוכיח, כי על אף שגואל מיד, בכל זאת אינו לוח וגואל ואינו גואל לחצאין.

וחזר הדין, יש לחזור ולפרוך: מה למוכר בית, שכן אינו יכול לגאול כלל לאחר שנה, ולחזור ולהוכיח ממוכר שדה אחוזה, ולפרוך כדלעיל, וכן לעולם.

ומאחר שלא ראי זה בראי זה, כיון שאין הרעת הכח שבמוכר בית שוה להרעת הכח שבמוכר שדה, בהכרח, אין ההרעות שמצאנו בהם גורמות לכך שאינו לוח וגואל ואינו גואל לחצאין.

אלא בצד השוה שבשניהם התחדש הדין שאינו לוח גואל ואינו גואל לחצאין.

והצד השוה שבהן הוא בכך שנגאלין, שנאמר בשניהם דין גאולה, ונאמר באותה גאולה שאין המוכר לוח וגואל, ואינו גואל לחצאין.

לפיכך, אף אני אביא מקדיש שדה אחוזה, שנגאל, שגם בו נאמר דין גאולה, ולכן, אף הוא אין לוח וגואל ואין גואל לחצאין.

שאלה שלישית שאל מר זוטרא בריה דרב מרי לרבינא.

985. רש"י. [ומקורו מהמכילתא שדורש "לעולם" לעולמו של יובל].

אמר ליה מר זוטרא בריה דרב מרי לרבינא: איכא למיפרך יש לפרוך אף את הצד השווה הזה, ולומר:

מה להצד השווה שבהן, במוכר שדה ובית, שאין ליה וגואל וגואל לחצאין — הרי זה משום שכך הורע כחם של שניהם לענין דבר זה, שאינם יכולים ליגאל בשנה שניה.

שהרי בית עיר חומה אינו נגאל אלא בשנה הראשונה למכירתו, ושדה אחוזה נגאלת רק לאחר שנתיים מן המכירה. נמצא שיש הרעת כח משותפת לשניהם: שאינם נגאלים בשנה השניה.

ולפיכך יש לומר, שכל דבר שהורע כחו לענין השנה השניה, הורע כחו אף לענין שאינו ליה וגואל ואינו גואל לחצאין.

אבל מקדיש שדה, שגואל בשנה השניה, ראוי לומר שלוח וגואל וגואל לחצאין!

אבל, תאמר במקדיש שדה, שיפה כחו לענין שיכול ליגאל בשנה שניה, שראוי לומר שנייפה את כחו אף לענין שלוח וגואל וגואל לחצאין!

אמר ליה רבינא תירוץ: אין לומר שהצד השווה שבהן שאינו ליה וגואל וגואל לחצאין, הוא משום שהורע כחם לענין שאינם נגאלים בשנה השניה.

משום דאיכא למימר [שיש לומר]: עבד עברי הנמכר לעובד כוכבים יוכיח, שיפה כחו לענין ליגאל בשנה שניה, ובכל זאת הורע כחו לענין שאין ליה וגואל ואין גואל לחצאין. (986)

ואם כן, כיוצא בזה יש לומר אף במקדיש — למרות שיפה כחו לענין ליגאל בשנה שניה, בכל זאת ראוי לומר שהורע כחו שאינו ליה וגואל ואינו גואל לחצאין. (987)

בעיה שלישית של רב הונא בר חיננא:

986. עבד אינו נגאל לחצאין מפני שנאמר "ונגאל". ורב ששת הסיק לעיל שיש לדייק מהכתוב "ונגאל" — כולו ולא חציו.

ואינו ליה וגואל שנאמר [ויקרא כה מט] "או השיגה ידו ונגאל" משמע שאינו נגאל אלא אם השיגה ידו ולא על ידי הלואה מאחרים. [רש"י].

987. הברייטא לא הביאה את עבד עברי כלל, אלא התנא ניסה ללמוד את דין מקדיש שדה אחוזה ממוכר שדה אחוזה ובית בעיר חומה.

ומאחר שהתנא לא הזכיר כלל את עבד עברי הנמכר לגוי משמע שאין לומדים את דין מקדיש שדה מעבד לבדו, וצריך לומר שעיקר הלימוד הוא ממוכר שדה אחוזה ובית, ודין עבד עברי משמש כ"יוכיח" כדי שלא נפרוך את הלימוד

הנ"ל. [כך משמע מדברי שיטה לא נודע למי ותוספות רא"ש ורש"ש. ועיין רשב"א].

וקשה: מדוע לא נלמד את מקדיש שדה מדין עבד עברי לבדו מקל וחומר: ומה עבד עברי שיוצא ביובל אינו נגאל לחצאין, מקדיש שדה שאינו חוזר ביובל על אחת כמה וכמה שלא יגאל לחצאין?

תירץ תוספות הרא"ש: אכן אפשר היה ללמוד מעבד לבדו, אלא שהיה עדיף לתנא ללמוד שדה משדה [כלומר: עדיף ללמוד את דין מקדיש שדה ממוכר שדה ששניהם דינים השייכים בשדה]. [וכן משמע מדברי תוספות סוף ד"ה איתביה ורש"ש שם. ועיין רשב"א].

ומהרי"ט כתב: מעבד לבדו אי אפשר ללמוד, מפני ש"גאולת חצאין" האמורה בעבד היינו

א. המוכר בית בעיר מוקפת חומה, יכול לגואלו בעל כרחו של הקונה. שנאמר [ויקרא כה כט]: "ואיש כי ימכור בית מושב עיר חומה והיתה גאולתו עד תום שנת ממכרו".

ב. המוכר את שדה אחוזתו יכול לגאלה בעל כרחו של הקונה, ואף קרוביו יכולים לגאלה, שנאמר [שם כה – כו]: "כי ימוך אחיך, ומכר מאחוזתו, ובא גואלו הקרוב אליו, וגאל את ממכר אחיו. ואיש כי לא יהיה לו גואל, והשיגה ידו, ושב לאחוזתו".

בעא מיניה [שאל] רב הונא בר חיננא מרב ששת:

המוכר בית בבתי ערי חומה, האם נלמד משדה אחוזה, שכשם שהוא עצמו יכול לגאול את שדהו, כך גם קרוביו יכולים לגאול אותה בעל כרחו של הקונה, והוא

הדין גם לבתי ערי חומה, **נגאל הבית גם לקרובים**, (*987) על ידי הקרובים של המוכר, בעל כרחו של הקונה.

או אין נגאל לקרובים, אלא רק לו עצמו?

והנה לדעת רבי שמעון לעיל [כ ב], בודאי שאין לומדים את דין גאולת בתי ערי חומה מגאולת שדה אחוזה.

שהרי לענין גאולה לחצאין שדה אחוזה אינה נגאלת לחצאין ואילו בתי ערי חומה נגאלים לחצאין.

ולדעתו מוכח, שאין משוים את דיניהן של הגאולות הללו זו לזו. (988)

אבל לדעת חכמים, בתי ערי חומה אינם נגאלים לחצאין [כפי שהגמרא הוכיחה

שימעט את זמן עבודתו, ואין שייך בעבד שיצא חציו מיד ע"ש]. ויש לומר שהטעם לכך שעבד אינו נגאל לחצאין היינו מפני שעבד אינו נמכר לפחות משש שנים, ולא ליותר משש, ולפיכך אינו נגאל לחצאין שהרי אם נאמר כן נמצא שהוא מכור לפחות משש. מה שאין כן שדה שאפשר למכור או להקדיש את חציה, בידו לגאול חציה [כדעת רש"י לעיל הערה 971] [עייין שם שהאריך בזה].

*987. נחלקו הראשונים בגאולת קרובים שנאמרה בשדה אחוזה: יש אומרים שהשדה נקנית לקרובים עד היובל [מוכח מרש"י ויקרא כה יג ותורת כהנים שם, וכן נקט מהרי"ט כא א ד"ה מאי בכל בתירוצו קרוב לסוה"ד], ויש אומרים שהשדה חוזרת מיד לבעלים [כן דייק בדרך אמונה שמיטה ויובל יא יח מתוספות ר"ד וחזון איש בסוגיותנו, ומרבינו בחיי וירושלמי,

ועייין אבני נזר יו"ד סימן תס].

988. כך פירש רש"י.

וקשה: אמנם לענין גאולה לחצאין לדעת רבי שמעון אין לומדים את דין בית עיר חומה משדה אחוזה, אבל טעם הדבר הוא: הואיל והורע כחו שאינו חוזר ביוכל לפיכך נגאל לחצאין. ולענין גאולת קרובים לא שייך טעם זה. ואם כן גם לדעת רבי שמעון יש להסתפק אם נלמד "גאולתו גאולתו" משדה אחוזה! ומדוע כתב רש"י שלדעת רבי שמעון פשיטא שאינו נגאל לקרובים?

ותירץ על כך מהרי"ט: "גאולתו גאולתו" אינה גזרה שוה שלמה, אלא גילוי מילתא בלבד [ראה להלן בהערה הבאה] כלומר: כשנאמר בתורה "ימים תהיה גאולתו" בענין בתי ערי חומה, הכוונה היא לגאולה המפורשת שבשדה אחוזה. וכל זה שייך לדעת רבנן שאינם מחלקים

לעיל]. ובודאי דין זה נלמד מדין גאולת שדה אחוזה שנאמר בה "ומצא כדי גאולתו".

מ"גאולתו" שבשדה אחוזה לכל דבר, היות וכי כתיבא "גאולה" – בחצאין הוא דכתיב.

ויש להסתפק לדעת חכמים: האם גם לענין גאולת קרובים ראוי להשוות את דין גאולת בתי ערי חומה לדין גאולת שדה אחוזה?

המילה "גאולתו" שבשדה אחוזה, נאמרה בענין גאולת עצמו, שאינו נגאל לחצאין, שנאמר [שם]: "והשיגה ידו ומצא כדי גאולתו".

וצדדי הספק הם:

ואילו בענין גאולת קרובים – לא כתיב "גאולתו".

צד אחד: "גאולתו גאולתו" גמר, מאחר שלומדים את דין "גאולתו" שנאמרה בבתי ערי חומה מדין "גאולתו" שנאמרה בשדה אחוזה, לפיכך יש להקישם לגמרי:

ולפיכך כאשר הכתוב חזר וכתב "גאולתו" בבתי ערי חומה, הוא בא ללמד גזרה שוה רק לענין גאולה לחצאין שהוזכר בה "גאולתו". (989)

מה כמו שדה אחוזה אינה נגאלת לחצאין, ונגאלת לקרובים.

אמר ליה, רב ששת השיב לרב הונא בר חיננא: בית עיר חומה אינו נגאל בקרובים.

אף האי, נמי, גם בית עיר חומה: אין נגאל לחצאין, ונגאל לקרובים.

איתיביה, הקשה לו רב הונא בר חיננא סתירה מברייתא:

צד שני: או דילמא [שמא], אין לומדים את דין "גאולתו" שהוזכרה בבתי ערי חומה

מיניה ולתוספת ביאור ראה לעיל הערה 972. והנה רש"י כאן נקט בלשונו "גזרה שוה". אך בכל זאת המהרי"ט נוקט בדעת רש"י שאין זו גזרה שוה גמורה. כמו שהתבאר בהערה הקודמת].

אך עדיין צריך ביאור: אמנם "גאולתו" "גאולתו" אינה גזרה שוה, אבל מכל מקום זה בגדר של "גילוי מילתא". ומדוע אין לומדים מכאן אף את גאולת הקרובים?

והנה, תוספות הרא"ש [שם] כתב בזו הלשון: "וגבי גאולת קרובים נמי איכא למימר דגלויי מילתא היא לעשות גאולה זו גאולה שלימה" כמו גאולתו דשדה אחוזה, אבל לא לענין קרובים". [יש לפרש, שדוקא לענין מהות הגאולה אנו משוים את "גאולתו" שבבתי ערי

בין גאולת שדה לגאולת בית. אבל לרבי שמעון שמחלק ביניהם לענין גאולה לחצאין, הרי בודאי אין כוונת הכתוב לגאולה האמורה בשדה. ואין ללמוד את גאולת בתי ערי חומה מגאולת שדה אחוזה.

[ומנין לרש"י את הסברא הזאת? עיין עוד במהרי"ט].

989. "אין גזירה שוה למחצה" [כריתות כא ב]. כלומר: כאשר התקבלה גזרה שוה אי אפשר ללמוד אותה לדבר אחד בלבד, אלא צריך ללמודה לכל דבר. ובהכרח צריך לומר ש"גאולתו" "גאולתו" האמורה כאן אינה גזרה שוה אלא זהו גילוי מילתא [תוספות הרא"ש לעיל כ ב ד"ה גאולתו. ריטב"א סוף ד"ה בעא

נאמר [ויקרא כה כד]: "ובכל ארץ אחוזתכם גאולה תתנו לארץ".⁽⁹⁹⁰⁾

והפסוק הזה מיותר,⁽⁹⁹¹⁾ ולא התבאר בו, מה הוא בא ללמדנו.

ושנינו על כך בברייתא: הכתוב "בכל ארץ אחוזתכם גאולה תתנו", בא לרבות בתים ועבד עברי⁽⁹⁹²⁾ שהם נגאלים אף על ידי קרובים.

מאי, באיזה "בתים" הברייתא מדברת? וכי לאו בבתי ערי חומה?!

ומכאן שבתי ערי חומה נגאלים בקרובים. וזה שלא כדברי רב ששת!

ומתוך רב ששת: לא! הבתים שהוזכרו בברייתא אינם בתי ערי חומה, אלא בתי הצרים, בתים בעיירות שאינן מוקפות חומה מימות יהושע. ורק הם נגאלים על ידי קרובים.

אבל בתי ערי חומה אינם נגאלים על ידי קרובים.⁽⁹⁹³⁾

וחזר רב הונא בר חיננא, והקשה:

אחוזתכם". מפני שהברייתא מרבה עבד עברי, ובודאי אין שייך לומר עליו "ארץ אחוזתכם". וכתב שיטה לא נודע למי: למרות שנאמר בכתוב בפירוש "בארץ" לומדים עבד עברי מריבוי הכתוב שאמר "בכל".

וזה לשון הברייתא בתורת כהנים שם: "ובכל גאולה תתנו" – יכול בעבדים [כנענים] ובשטרות ובמטלטלין, תלמוד לומר: "ארץ אחוזתכם". אם כן למה נאמר "ובכל גאולה תתנו"? לרבות בתים ועבד עברי. כנראה מרבים מהכתוב גאולת קרובים בדבר שנאמר בו גאולת עצמו כגון בתים ועבד עברי. אבל דברים שלא מצאנו בהם שנגאלים בגאולת עצמו, גאולת קרובים התמעטה בהם מ"ארץ אחוזתכם".

ב. באיזה עבד עברי מדובר כאן?

בפשטות מדובר כאן בעבד עברי הנמכר לישראל, ולא בנמכר לגוי, שהרי בנמכר לגוי נאמרה בפירוש גאולת קרובים [ויקרא כה מט]: "אחד מאחיו יגאלנו. או משאר בשרו ממשפחתו יגאלנו". ואין צריך לרבותו מ"בכל". אך הגמרא להלן דנה שמא מדובר כאן בנמכר לגוי.

993. הטעם שבחילוק בין בתי החצרים לבתי ערי חומה יתבאר מתוך המשך דברי הגמרא.

חומה ל"גאולתו" שבשדה אחוזה. שכשם שבשדה אחוזה "גאולתו" היינו דוקא גאולה שלימה, כך בבתי ערי חומה "גאולתו" היינו גאולה שלימה. אבל לא שייך "גילוי מילתא" לדעת מי הוא העושה את הגאולה, ולפיכך אין ללמוד משדה אחוזה שהקרובים יכולים לגאול. ומרש"י לא משמע כסברא זו, אלא דורשים "גאולתו" "גאולתו" רק לענין גאולת חצאין שמדובר בה באותו משפט "ומצא כדי גאולתו". ולא דורשים "גאולתו גאולתו" לענין גאולת קרובים המוזכרת בכתוב קודם לכן. [ראה רש"י שהגיה את דברי רש"י].

990. חז"ל פירשו שגאולה האמורה כאן היינו גאולת הקרובים, ולא יציאה ביוכל. מפני שסתם גאולה היינו גאולת הקרובים דרך מקח וממכר. [מלבי"ם על התורה עיין שם. ועיין עוד רש"י רשב"ם ורמב"ן שם. ושפתי חכמים אות צ].

991. מפני שבפרשות שלאחר פסוק זה נאמר בפירוש שדה אחוזה נגאלת בקרובים.

992. א. הברייתא מצטטת מן הפסוק "בכל גאולה תתנו". והשמיטה את המילים "ארץ

כה]: "ובא גואלו הקרוב אליו וגאל את ממכר אחיו".

ויש לדון: האם כוונת הכתוב ללמד שהקרוב חייב לגאול את ממכר אחיו, או ללמד שהרשות בידו לגאול ואין הלוקח יכול למנעו?

ושנינו בענין זה בברייתא:

"וגאל את ממכר אחיו" — אין זו חובה, אלא רשות בלבד.

ואם תשאל: אמנם אתה אומר שזה רשות, אך זאת, מנין לך?

או [אולי] אינו כדבריך, אלא חובה!

תשובתך: תלמוד לומר, לכן נאמר [פסוק כו]: "ואיש כי לא יהיה לו גואל והשיגה ידו".

והפסוק הזה מדבר בשדה אחוזה, שהיא שדה שהאדם יורש מאבותיו, שנטלו חלק בחלוקת הארץ.

ואם כן בודאי מדובר בישראל גמור, ולא בגר.

בתי חצרים — בהריא כתיב בהו! הרי בפירוש נאמר בהם [שם פסוק לא]: "ובתי החצרים אשר אין להם חומה סביב, על שדה הארץ יחשב". שדינם כדין שדה אחוזה.

וכשם ששדה אחוזה נגאלת בקרובים, כך בתי החצרים נגאלים בקרובים. ואם כן, מדוע צריך ללמוד זאת מ"בכל ארץ אחוזתכם גאולה תתנו" להשמיענו שקרובים יכולים לגאול את בתי החצרים?

ומתוך רב ששת:

אכן הפסוק "בכל ארץ אחוזתכם גאולה תתנו" לא בא ללמדנו שבתי החצרים נגאלים בקרובים, שהרי כבר למדנו זאת מהפסוק "ובתי החצרים — על שדה הארץ יחשב".

אלא המקרא הוא "בכל ארץ אחוזתכם גאולה תתנו", בא לקבעו בתורת חובה⁽⁹⁹⁴⁾, לומר שהקרובים של המוכר חייבים לגאול את בתי החצרים מידי הקונה.⁽⁹⁹⁵⁾

והברייתא הזאת, שסוברת שקרובים חייבים לגאול, נאמרה אליבא [לדעתו] דרבי אליעזר:

דתניא: נאמר בענין שדה אחוזה [שם פסוק

[אך קשה: מדוע הברייתא נקטה לקבעו חובה בבתי חצרים ולא בשדה אחוזה עצמה? ויש לומר: לפי תירוץ הגמרא כאן, יש לרבות את שדה אחוזה לקבעו חובה מעצם יתור הכתוב "בארץ אחוזתכם גאולה תתנו לארץ". ומהמילה "בכל" מרבים דברים נוספים שאינם בכלל "ארץ אחוזתכם", דהיינו — בתי החצרים ועבד עברי. ולהלן הגמרא תמהה על כך שבתי החצרים אינם

994. מאחר שהמקרא שנה כאן את דין גאולה פעמיים [על פי הגהת הרש"ש ברש"י להלן תחילת עמוד ב].

995. למרות שהברייתא נוקטת בתי חצרים, בודאי לפי תירוץ הגמרא גם בשדה אחוזה הכתוב מדבר ולקבעו חובה. וכן מוכח מתוך דברי רבי אליעזר המובאים בגמרא בסמוך.

וכי יש אדם בישראל שאין לו גואלים קרובים?! הרי אפילו אם רק אדם אחד מישראל קיים הוא קרובו!⁽⁹⁹⁶⁾

אלא בהכרח, שהפסוק אמור בזה שיש לו קרוב, ואותו קרוב אינו רוצה ליקח את השדה.

והכתוב מלמד שהרשות בידו שלא ליקח.

אלו דברי רבי יהושע.

אך רבי אליעזר חולק, ואומר: "וגאל את ממכר אחיו", הוא חובה.

ואם תשאל: אמנם אתה אומר שהוא חובה, אך מניין לך זאת? או [אולי] אינו כדברך, אלא הוא רשות!

תשובתך: תלמוד לומר, לכן נאמר [שם פסוק כד]: "בכל ארץ אחוזתכם גאולה תתנו".

הכתוב הזה קבעו חובה, לחייב את הקרוב לגאול את שדה קרובו.⁽⁹⁹⁷⁾ ⁽⁹⁹⁸⁾

צריכים ריבוי בפני עצמו. וכן כתב פני יהושע להלן ד"ה אלא למאן דאמר בתי חצירות, ועיין ראשונים שם].

996. גר שמת ואין לו בנים, אין לו גואלים. שהרי גר אינו מתייחס לבני משפחתו הגויים. [עייין בבא קמא קט א ועוד]. ומכל מקום אי אפשר להעמיד את דברי הכתוב בגר, מפני ששדה אחוזה היינו שדה שירש מאבותיו שנטלו חלק בארץ, וזה לא שייך בגר, שהרי אבותיו נכרים ולא נטלו חלק בארץ. [שיטה לא נודע למי, וכן משמע מרש"י].

אך קשה: הרי הבעל יורש את אשתו מן התורה, ומדוע לא נעמיד את הכתוב בגר שירש את אשתו הישראלית, שירשה מאבותיה חלק בארץ?

ויש לומר: נאמר [ויקרא כה כה] "ומכר מאחוזתו", ומשמע שהכתוב מדבר באחוזת אבותיו, כשם שנאמר [ויקרא כה מא] "ואל אחוזת אבותיו ישוב", ולפיכך אין להעמיד את הכתוב באחוזת שירש מאשתו. [על פי שיטה לא נודע למי, עיין שם תירוצים נוספים. אבל הרמב"ם אישות יב ג סובר שירושת הבעל אינה אלא מדרבנן. ולדבריו אין כאן קושיא כלל].

997. כיצד יפרש רבי אליעזר את הכתוב "ואיש כי לא יהיה לו גואל"? וכי יש לך אדם מישראל שאין לו גואלים?! ואין לפרש שיש לו גואל ואינו רוצה ליקח, שהרי לדעת רבי אליעזר

גאולת קרובים היא חובה! ויש לומר: רבי אליעזר מפרש את הכתוב בשאי אפשר ביד הראוי ליורשו ליגאול [כלומר: אין לו ממון המספיק כדי לגאול], ואין הגאולה מוטלת אלא על הקרוב מן הכל. [רש"י].

מלשון רש"י משמע שכל הקרובים יכולים לגאול אבל אין חובה לגאול אלא לקרוב מן הכל. [וכן משמע מהריטב"א ושלא כדברי רשב"א וחזון איש. ראה להלן הערה].

ולפי זה יש לבאר את ראית רבי יהושע הסובר שגאולת הקרובים רשות: מדוע רבי יהושע לא העמיד את הכתוב "ואיש כי לא יהיה לו גואל" בשאין ביד הראוי ליורשו ליגאול?

ונראה שרבי יהושע סבר שמאחר שגאולת כל הקרובים נאמרה במקרא בפסוק אחד "וגאל את ממכר אחיו" לפיכך לא מסתבר לחלק בין הקרוב ביותר לשאר הקרובים, אלא — או שכולם חובה או שכולם רשות, ורבי יהושע טוען שאי אפשר לומר שכולם חובה. שהרי אין לך אדם מישראל שאין לו קרוב שיכול לגאול, ובעל כרחך צריך לומר שגאולת כל הקרובים רשות.

ורבי אליעזר עונה על כך שמאחר שנאמר "בכל גאולה תתנו" הכתוב קבעו חובה. ובעל כרחך החובה אינה אלא לקרוב מן הכל. שהרי נאמר "ואיש כי לא יהיה לו גואל", ומכאן ששאר הקרובים אינם חייבים לגאול, והכתוב מדבר בשאי אפשר ביד הקרוב מן הכל לגאול.

998. רב ששת מיישב את הברייתא שאמרה

אמרי ליה רבנן, הקשו התלמידים קושיא לרב אשי.

בדבר שלא הוזכר בפירוש בפסוקים דלהלן, ולפיכך אמר הכתוב "בכל",

ואמרי לה, ויש אומרים שרבינא הקשה את הקושיא דלהלן לרב אשי:

אלא למאן דאמר (1000) שהכתוב בא לרבות בתי חצרים, שהכתוב הזה קבעו חובה, קשה: מאי "בכל"?

הרי מהמקרא "בכל גאולה תתנו" משמע שכך אמר הכתוב: מלבד מה שהוזכר בפירוש בתורה שיש לו גאולה, תתנו גאולה גם בכל דבר.

מדוע אמר הכתוב לשון של ריבוי באומרו "בכל — גאולה תתנו"? והרי גאולת קרובים נאמרה בפירוש בבתי חצרים, והכתוב בא רק להוסיף שהיא חובה, ואם כן, אין לו צורך לומר "בכל" גאולה תתנו, אלא היה ראוי לומר "גאולה תתנו לארץ", ומיתור הפסוק נלמד שהכתוב בא לקבעו חובה! (1001) (1002)

בשלמא, מוכן הדבר, למאן דאמר (999) שהכתוב "בכל גאולה תתנו" בא לרבות בתי ערי חומה — היינו דכתיב "בכל".

שפיר בא הפסוק הזה לרבות גאולת קרובים

חינא שהבין בקושייתו ש"בתים" שהוזכרו בכרייתא היינו בתי ערי חומה. ולדעת התוספות [הנ"ל שם] אפשר לפרש ש"מאן דאמר" המוזכר כאן היינו רבי יהושע הסובר שהכתוב מרבה גאולת קרובים בבתי ערי חומה.

"בכל גאולה תתנו — לרבות בתים ועבד עברי", ש"בתים" היינו בתי חצרים והכתוב קבעו חובה. וכן דין שדה אחוזה, וכדעת רבי אליעזר. ואין לפרש ש"בתים" היינו בתי ערי חומה, מפני שבתי ערי חומה אינם נגאלים בקרובים. ונחלקו הראשונים מה היא דעת רבי יהושע בענין גאולת קרובים בבתי ערי חומה:

1000. לדעת הרשב"א [הנ"ל בהערה הקודמת] "מאן דאמר" המוזכר כאן היינו רב ששת שתיירן ש"בתים" שהוזכרו בכרייתא הם בתי חצרים. ולדעת התוספות [הנ"ל שם] היינו רבי אליעזר כפי שהסביר רב ששת את דבריו.

מדברי תוספות [להלן תחילת עמוד ב] לפי ביאור עצמות יוסף, יש ללמוד שלדעת רבי יהושע בעל כרחך "בכל גאולה תתנו" בא לרבות בתי ערי חומה [ולא בתי חצרים ולקבעו חובה, שהרי לדעת רבי יהושע גאולת הקרובים בבתי חצרים אינה אלא רשות].

1001. כלומר: "בכל" בא לרבות דבר שלא הוזכרה בו גאולת קרובים כלל, שאף הוא נגאל. ואילו למאן דאמר שהכתוב מדבר בבתי חצרים, הרי עצם גאולת הקרובים נאמרה בהם במקום אחר, והכתוב הזה אינו מרבה גאולה חדשה. אלא באותה גאולה עצמה הכתוב מלמד שהיא חובה, ולפיכך היה ראוי לומר "גאולה תתנו לארץ" בלי "בכל". ומכפילות המקרא נלמד שקבעו חובה. [על פי מהרש"א בהסבר תוספות ד"ה מאי, ועיינן עוד ריטב"א ושיטה לא נודע למי ויד דוד לפני יהושע].

אבל, הרשב"א כתב שלדעת רבי יהושע יש לומר ש"בכל גאולה תתנו" מרבה עבד עברי בלבד ולא בתי ערי חומה, ואף רבי יהושע מודה שבתי ערי חומה אינם נגאלים לקרובים. [ועיינן בדבריו מה שהקשה בעצמו על זה].

וכדעת הרשב"א מוכח מדברי הרמב"ם שפסק [שמיטה יא ח] שגאולת הקרובים רשות כדעת רבי יהושע, ופסק [שם יב ב] שבתי ערי חומה אינם נגאלים בקרובים.

1002. קשה: מדוע לא נאמר שבתי חצרים

999. לדעת הרשב"א [הנ"ל בהערה הקודמת] "מאן דאמר" המוזכר כאן היינו רב הונא בר

ורב אשי עונה: קשיא! אכן זו קושיא. (1003)

איתיביה אביי, אביי הקשה לרב ששת, שהברייתא דלהלן סותרת את דבריו: (1004)

נאמר בענין עבד עברי הנמכר לגוי ויקרא כה מח—מט]: "אחד מאחיו יגאלנו, או דודו או בן דודו יגאלנו, או משאר בשרו ממשפחתו יגאלנו".

ודנה הברייתא:

מה תלמוד לומר, לאיזה צורך אמר הכתוב יגאלנו, יגאלנו, יגאלנו, ג' פעמים? והרי היה די בכך שיאמר "יגאלנו" פעם אחת [אחד מאחיו, או דודו או בן דודו, או משאר בשרו ממשפחתו — יגאלנו]!

אלא, בא הכתוב לרבות את כל הגאולות האחרות העומדות להגאל, בשאר המקומות, שיהיו נגאלות כסדר הזה.

והיינו, כסדר שהוזכר בענין עבד עברי הנמכר לגוי.

ומניחה הגמרא כעת, שכוונת הברייתא היא, שכל הגאולות יגאלו על ידי הקרובים המוזכרים כאן. (1005)

ומאחר שנאמר שלש פעמים "יגאלנו", ושנים מהם מיותרים, (1006) הרי שהכתוב בא לרבות שתי גאולות, שיגאלו על ידי קרובים.

וטוען אביי: מאי? באיזה שתי גאולות מדובר?

ששת.

ופירש לחם משנה [עבדים ב ז], שלדעת הרמב"ם מאחר שהגמרא מסיקה "קשיא" ולא נאמר "תיובתא", לא נדחו דברי רב ששת. [כפי שכתבו הראשונים ש"קשיא" אינה קושיא חזקה כל כך אלא אפשר ליישב קושיא זו].

והיינו, מפני שאפשר לענות על קושיא זו ש"בתים" היינו בתי החצרים. והם מתרבים מעצם הפסוק "גאולה תתנו לארץ" ו"בכל" מרבה עבד עברי לבדו [כפי שהקשו תוספות הנ"ל בהערה הקודמת. ואף על פי שותספות דחו זאת, אין זו דחיה גמורה].

1004. שרב ששת אמר לעיל שבתי ערי חומה אינם נגאלים לקרובים.

1005. דודו או בן דודו וכו'.

1006. "יגאלנו" אחד נצרך לגופו של מקרא, והשנים הנותרים מיותרים.

מתרבים מעצם הכתוב "גאולה תתנו לארץ", ו"בכל" מרבה עבד עברי שלא נאמרה בו גאולה כלל?

ויש לומר: מאחר שנאמר "ובכל ארץ" וגו' משמע שגם מ"בכל" יש לרבות דבר ששייך בארץ ולא עבד עברי, ובשלמא אם נפרש שהכתוב מרבה בתי ערי חומה מובן ש"בכל" עיקרו מרבה בעיקרו בתי ערי חומה ואגב כך מרבים גם עבד עברי שאינו ארץ. אבל אין לומר "בכל" מרבה רק עבד עברי [על פי תוספות עם הסבר מהרש"א].

1003. רבינו הלל [בתורת כהנים על הפסוק "בכל ארץ אחוזתכם גאולה תתנו לארץ"] הבין שהגמרא דוחה מכח קושיא זו את דברי רב ששת. ולמסקנא הכתוב "בכל גאולה תתנו" מרבה בתי ערי חומה שאף הם נגאלים לקרובים. [וכן פסק המאירי].

ואולם, הרמב"ם [שמיטה יב ב] פסק שבתי ערי חומה אינם נגאלים לקרובים. וכדעת רב

לאו, האם לא מדובר בגאולה של בתי ערי חומה ובגאולה של עבד עברי הנמכר לישראל, שלא נאמר בהם בפירוש גאולת קרובים!

ואם כן, נמצא שהברייתא סותרת את דבריך, רב ששת.

שאתה אומר שבתי ערי חומה אינם נגאלים בקרובים, ואילו בברייתא שנינו שבתי ערי חומה נגאלים בקרובים!

מתרץ רב ששת: לא! הכתוב לא מרבה בתי ערי חומה ועבד עברי הנמכר לישראל, אלא גאולת בתי הצרים וגאולת שדה אחוזה.

ותמה מיד אביי: הרי בתי הצרים ושדה אחוזה — בהדיא כתיב בהו גאולה של קרובים!

שהרי בפירוש נאמר בהם שהם נגאלים על ידי קרובים. ואם כן, מדוע צריך לרבותם מ"יגאלנו" "יגאלנו"?

וכך נאמר [ויקרא כה כה] בשדה אחוזה: "ובא גואלו הקרוב אליו וגאל את ממכר אחיו".

ובבתי החצרים נאמר [פסוק לא]: "על שדה הארץ יחשב"!

מתרץ רב ששת: מה ששנינו בברייתא

"לרבות כל הגאולות שנגאלות כסדר הזה", אין הכוונה לומר שהן נגאלות בקרובים, כפי שאתה אביי הבנת, אלא הכוונה לדבר אחר:

כשם שמצאנו במקום אחר, דאמר רב נחמן בר יצחק שהפסוק מתייחס ל"קרוב קרוב קודם" [ויתבאר בסמוך], הכי נמי, כך יש לתרץ גם את דברי, ולומר שהפסוק מתייחס לענין שה"קרוב קרוב קודם":

והיינו: בענין עבד עברי הנמכר לגוי נאמר [שם]:

"אחד מאחיו יגאלנו".

ואחר כך נאמר: "או דודו או בן דודו".

ואחר כך נאמר: "או משאר בשרו ממשפחתו".

ומכאן למדנו שהקרוב שהוא יותר קרוב, הרי הוא קודם לקרוב אחר [כגון אחיו קודם לדודו וכו'].

אבל, בשדה אחוזה נאמרה גאולת קרובים סתם, ולא הוזכר שהקרוב קרוב קודם.

ולפיכך נאמר בענין עבד עברי הנמכר לגוי "יגאלנו" שלש פעמים, לרבות את גאולת שדה אחוזה ובתי החצרים, ללמדך, שכאשר הם נגאלים בקרובים, הרי הם נגאלים בסדר הזה [שהקרוב קרוב קודם]. (1007) (1008)

1007. הרשב"א מבאר ש"הקרוב קרוב קודם", היינו שדוקא הקרוב ביותר רשאי לגאול, אבל אם אין בידו לגאול אין קרוב אחר יכול לגאול. [והיינו בשדה אחוזה, אבל בעבד עברי אפילו אחרים יכולים לגאול, כדלעיל טו ב, אלא שיש נפקא מינה בין גאולת קרובים לגאולת אחרים כמבואר בגמרא שם. ועוד נפקא מינה שכופים

רק את הקרוב ביותר]. אבל, מלשון רש"י [סוף ד"ה חובה] ומלשון הריטב"א [סוף ד"ה רבי אליעזר] משמע שאף שאר הקרובים רשאים לגאול, אלא שהקרוב ביותר חייב לגאול, ואילו שאר הקרובים אמנם רשאים לגאול אך אינם חייבים בכך. וכל זה מובן לדעת רבי אליעזר הסובר

ודנה הגמרא עתה: **היבא איתמר דרב נחמן בר יצחק?** בענין מה נאמרו דברי רב נחמן בר יצחק האלה [שאמר, שהפסוק מתייחס "לקרוב קרוב קודם"]?

ומשינן: **אהא**, דבריו נאמרו על הסוגיא הזאת:

דאיבעיא להו, הסתפקו בני הישיבה:

עבד עברי הנמכר לישראל — האם הוא נגאל לקרובים [על ידי קרוביו], (1009) או אינו נגאל לקרובים?

ומפרשין את השאלה:

ממה שנאמר "ואיש כי לא יהיה לו גואל" כמבואר לעיל סוף הערה 997, וכן תמה המקנה, אלא צריך לומר שעיקר הכתוב בא ללמדנו שזכותו של הקרוב ביותר לגאול לפני שאר הקרובים וכו"ל. ועיין היטב ריטב"א. ועיין ספר המקנה].

[ובחזון איש דן בהסבר "הקרוב קרוב קודם", ולא התייחס לדברי הראשונים הנ"ל, ע"ש].

1008. לפי תירוץ רב ששת "גאלנו יגאלנו" מרבה בתי חצרים ושדה אחוזה.

והנה, "יגאלנו" נאמר שלש פעמים, ושנים מהם מיותרים, ומשמע מדברי הגמרא שאחד מהם מרבה בתי חצרים, ואחד מרבה שדה אחוזה.

וקשה: והלא דין בתי החצרים הוקש לדין שדה אחוזה שנאמר "ובתי החצרים... על שדה הארץ יחשב". ואם כן די היה שהכתוב יאמר יגאלנו פעם אחת!!

ויש לומר: "יגאלנו" אחד מרבה בין את בתי החצרים ובין את שדה אחוזה. ו"יגאלנו" שני מלמד דרשה אחרת "יגאלנו לזה ולא לאחר". [כלומר: למעט עבד עברי הנמכר לישראל שאינו נגאל בקרובים כדלעיל טו ב עיין שם].

[על פי תוספות לקמן בעמ' ב' ד"ה ההוא. ועיין פני יהושע ושיטה לא נודע למי].

1009. נחלקו תנאים [לעיל טו ב] בענין גאולת

שגאולת קרובים בשדה אחוזה חובה, אבל לדעת רבי יהושע גאולת קרובים בשדה אחוזה רשות. ואם כן קשה: במה נפרש את "הקרוב קרוב קודם" לפי שיטתו [בפרט שהרמב"ם פסק כרבי יהושע]?

והמפרשים נחלקו במהות גאולת קרובים: יש אומרים שהשדה חוזרת מיד לבעלים [כן מוכח מדברי המקנה כאן. וכן הוכיח בדרך אמונה שמיטה יא יח מדברי תוס' רי"ד וחזו"א ורבינו בחיי וירושלמי].

ויש אומרים שהשדה נקנית לקרוב וחוזרת לבעלים ביובל [מוכח מרש"י ויקרא כה יג ותורת כהנים שם, וכן נקט מהרי"ט בד"ה מאי בכל בתירוץ קרוב לסוה"ד בפשיטות].

ולדעת רש"י, הסובר שהשדה נקנית לקרובים, יש לפרש את "הקרוב קרוב קודם", שמדובר בשנים מן הקרובים רוצים לגאול את השדה כדי שתהיה ברשותם עד היובל. ולמדנו מהכתוב שהקרוב קרוב קודם. כלומר: זכותו של הקרוב ביותר לקנותה לעצמו והוא קודם לחברו. [וזו כוונת המאירי שכתב בזה הלשון: "ואם באו שנים לגאול, הקרוב קרוב קודם". ואחרוני זמננו התקשו בהסבר דבריו מפני שהם הבינו שבגאולת קרובים השדה חוזרת מיד לבעלים].

ובזה מיושבים דברי רש"י לשיטתו. [ואף בדעת רבי אליעזר יש לומר, שעיקר הכתוב לא בא ללמדנו שכופים את הקרוב ביותר ולא את שאר הקרובים. שהרי את זה יש ללמוד

אליבא דרבי — לא תבעי לך! אין לך להסתפק בדבר לדעת רבי.

דהרי רבי אמר [לעיל טו ב] בענין עבד עברי הנמכר לישראל: "מי שאינו נגאל באלה בקרובים — נגאל בשש"⁽¹⁰¹⁰⁾.

אלמא, לא מפרק.

מוכח מכאן, שהנמכר לישראל אינו נגאל בקרובים, שהרי הנמכר לישראל נגאל בשש.

כי תבעי לך, כל אשר יש לך להסתפק, הוא רק **אליבא דרבנן** החולקים על רבי, ⁽¹⁰¹¹⁾ שרבי אמר שם, הנמכר לגוי אינו יוצא בשש, ורבנן חולקים וסוברים שיוצא בשש.⁽¹⁰¹²⁾

קרובים בעבד עברי הנמכר לגוי — יש אומרים שעל ידי גאולת הקרובים העבד יוצא לשחרור, ויש אומרים שהגאולה היא לשעבוד, כלומר: העבד יוצא מידי בעליו הגוי ונקנה לקרוב שגאלו, ויוצא לחירות ביובל.

1010. נאמר [ויקרא כה נד] בענין עבד עברי הנמכר לגוי: "ואם לא יגאל באלה באלה ויצא בשנת היובל וגו' אלה" היינו הקרובים שהוזכרו במקרא לעיל, "או דודו או בן דודו יגאלנו" וגו'. ושנו בברייתא [לעיל טו ב]: רבי אומר: [המילה "באלה" מיותרת. ונכתבה בתורה כדי להדגיש לנו, שרק] באלה [בקרובים] הוא נגאל, ואין נגאל בשש.

ומדוע לולי הכתוב "באלה" היה עולה בדעתנו לומר שנמכר לגוי יוצא בשש? והלא לא נאמרה בתורה יציאה בשש שנים אלא בנמכר לישראל [שמות כא]!

ענה על כך רבי בברייתא, שהייתי יכול ללמוד שנמכר לגוי יוצא בשש בקל וחומר מנמכר לישראל — "ומה מי שאינו נגאל באלה [נמכר לישראל אינו נגאל בקרובים] נגאל בשש. זה [הנמכר לגוי], שנגאל באלה אינו דין שנגאל בשש"!

ולפיכך נאמר "באלה", ללמדנו שדוקא באלה [בקרובים] הוא נגאל ואינו נגאל בשש.

והגמרא שם דנה מנין היה פשוט לו לרבי שנמכר לישראל אינו נגאל בקרובים:

צד אחד: בנמכר לישראל לא נאמר בתורה שנגאל בקרובים, ולדעת רבי אין להשוות בין

דיני הנמכר לישראל לדיני הנמכר לגוי, מפני שרבי אינו דורש "שכיר" "שכיר" לגזרה שוה [ושלא כדעת חכמים יד ב הסוברים שיש להשוות את דיני נמכר לגוי ונמכר לישראל מפני שבשניהם נאמר בתורה "שכיר", ודורשים "שכיר" "שכיר" לגזרה שוה].

צד שני: אף רבי מודה שנאמרה גזרה שוה "שכיר" "שכיר". אך בכל זאת אין משוים את דין הנמכר לישראל לדין הנמכר לגוי לענין גאולת קרובים. מפני שבנמכר לגוי נאמר "יגאלנו", התורה הדגישה — "יגאלנו" לזה [לנמכר לגוי] ולא לאחר [לנמכר לישראל].

הגמרא מוכיחה שרבי יוסי הגלילי ורבי עקיבא חולקים על רבי וסוברים שנמכר לגוי יוצא בשש:

רבי יוסי הגלילי ורבי עקיבא דורשים מהכתוב "באלה" דרשות אחרות [רבי יוסי הגלילי אומר: "באלה" [הנגאל בקרובים] לשחרור, בשאר כל האדם לשעבוד [הנגאל באחרים נקנה לגואל עד היובל]. ורבי עקיבא סובר להיפך — באלה לשעבוד בשאר כל האדם לשחרור].

ומאחר שהם דורשים מ"באלה" דרשות אחרות, יש ללמוד מכך שהם אינם דורשים "באלה הוא נגאל ואינו נגאל בשש". ולדעתם עבד עברי הנמכר לגוי יוצא בשש.

1011. היינו רבי יוסי הגלילי ורבי עקיבא, ודבריהם הובאו לעיל בהערה הקודמת.

1012. כך משמע מפשטות דברי הגמרא, וכן

ולדעת רבנן יש להסתפק — מאי?

האם רבנן חולקים על רבי אף בענין הנמכר לישראל, ונאמר שלדעת רבי אינו נגאל בקרובים, ולדעת רבנן הוא נגאל בקרובים?

או שמא בזה רבנן מודים לרבי, שאינו נגאל בקרובים?

וצדדי הספק הם:

הרי למדנו בגמרא לעיל [יד ב], שנאמר "שכיר שכיר" לגזרה שוה. כלומר, כל עבד שנאמר בעניינו "שכיר", דינו שוה לשאר עבדים שנאמר בהם "שכיר".

בעבד עברי הנמכר לישראל נאמר [ויקרא טו]: "כשכיר כתושב יהיה עמך". ובנמכר לגוי נאמר [ויקרא כה]: "כשכיר שנה בשנה יהיה עמו".

ואם כן, היה ראוי לומר, כשם שנמכר לגוי נגאל בקרובים, כך נמכר לישראל נגאל בקרובים.

אך רבי סובר, שנמכר לישראל אינו נגאל בקרובים, מפני שבענין גאולת הקרובים בנמכר לגוי נאמר "יגאלנו"⁽¹⁰¹³⁾. ורבי דרש שהכתוב בא למעט, "יגאלנו לזה, ולא לאחר".

כלומר, בא הכתוב למעט את הנמכר לישראל שאינו נגאל בקרובים.⁽¹⁰¹⁴⁾

ויש להסתפק לדעת רבנן:

האם לדעתם ילפינן, לומדים שכיר שכיר לגזרה שוה, ולא דרשי, והם אינם דורשים "יגאלנו, לזה ולא לאחר".

ולפיכך אף הנמכר לישראל נגאל לקרובים.

או דילמא [שמא] אף הם דורשים "יגאלנו — לזה ולא לאחר". ולפיכך הנמכר לישראל אינו נגאל בקרובים.⁽¹⁰¹⁵⁾

תא שמע, בוא שמע ראייה מבריייתא שעבד עברי הנמכר לישראל נגאל בקרובים:

שנינו בבריייתא: אמרה תורה "בכל —

דייק רבי עקיבא איגר מדברי כסף משנה ולחם משנה. אבל יש מפרשים שהגמרא כאן אינה מתייחסת לרבי יוסי הגלילי ורבי עקיבא הסוברים שיוצא בשש. אלא לרבנן אחרים. עיין להלן הערה 1015.

1013. מתוספות ד"ה ההוא משמע שכל המילה "יגאלנו" מיותרת ונאמרה לדרשה יגאלנו לזה ולא לאחר.

1014. אלו דברי רב נחמן בר יצחק [לעיל טו ב], אבל תחילה הגמרא סברה שרבי אינו דורש "שכיר" "שכיר" לגזרה שוה. [כדלעיל הערה 1010], ועיין עוד בסוגיית הגמרא שם.

1015. פירשנו את דברי הגמרא כפי הנראה בפשטות, שהגמרא מסתפקת אליבא דרבנן החולקים על רבי, דהיינו רבי יוסי ורבי עקיבא הסוברים שנמכר לגוי נגאל בשש. וכן דייק רבי עקיבא איגר מדברי כסף משנה ולחם משנה.

והקשה רבי עקיבא איגר:

[א] לא מצאנו שרבנן נחלקו על רבי אלא לענין שעבד עברי הנמכר לגוי יוצא בשש [וטעמם הוא מפני שהם דורשים "באלה" לדרשה אחרת כנ"ל הערה 1010]. ומדוע עלה בדעת הגמרא להמציא מחלוקת נוספת ולהסתפק שמא רבנן חולקים על רבי וסוברים שנמכר לישראל נגאל בקרובים?

[ב] יותר מזה, לכאורה יש להוכיח מדברי רבנן שאף הם מודים שנמכר לישראל אינו נגאל באלה: שהרי הגמרא מדייקת ממה שרבנן [רבי יוסי הגלילי ורבי עקיבא] דורשים ב"אלה" לדרשות אחרות. מכאן שאין הם דורשים "באלה" הוא נגאל ואינו נגאל בשש" אלא לדעתם אף נמכר לגוי נגאל בשש. ונשאלת השאלה: אמנם רבנן אינם דורשים "באלה" הוא נגאל ואינו נגאל בשש" ולדבריהם הכתוב לא מיעט בפירוש שנמכר לגוי 'אינו' נגאל בשש, אבל, מכל מקום מנין לנו שנמכר לגוי כן נגאל בשש? והלא לא נאמרה יציאת שש אלא בענין נמכר לישראל! אלא, בעל כרחך רבנן מודים לקל וחומר שאמר רבי — "ומה מי שאינו נגאל באלה נגאל בשש" וכו'. ומכאן שאף רבנן מודים שנמכר לישראל אינו נגאל באלה!

ורבי עקיבא איגר מתרץ את הקושיא השניה: יתכן שרבי יוסי הגלילי ורבי עקיבא למדו שנמכר לגוי יוצא בשש בגזרה שוה "שכיר" "שכיר" מנמכר לישראל.

[עוד יש לתרץ קושיא זו על פי מה שפשוט לפני יהושע בקושיתו כאן בד"ה כי תבעי עיין שם היטב]. ומכל מקום עדיין קשה הקושיא הראשונה הנ"ל.

[ובישוב הקושיא הראשונה אולי יש לומר על דרך הפשט, שאמנם לא היה לגמרא מקור מסביר לומר שחכמים חולקים על רבי, אבל להלן הגמרא מביאה כמה ברייתות שלכאורה יש ללמוד מדבריהם שנמכר לישראל נגאל בקרובים, והגמרא דוחה זאת. ויש לומר שאף זה שהסתפק בדבר ידע את דברי הברייתות, והסתפק אם יש להוכיח מהן שרבנן חולקים על רבי. ומה שהגמרא אומרת "ילפינן שכיר שכיר ולא דרש יגאלנו או דילמא יגאלנו לזה ולא לאחר", אין זה אלא נתינת טעם להסביר את דברי רבנן לפי כל צד מצדדי הספק, אבל מקור הספק הם

הברייתות דלהלן].

ומכח הקושיא הראשונה הנ"ל רבי עקיבא איגר מנסה להסביר את דברי הגמרא באופן אחר [בלשון — "לולי שאיני כדאי היה נראה לי" ושלא כמשמעות כסף משנה ולחם משנה ופשטות הגמרא. וכדבריו פירש בפני יהושע, וכדלהלן:

"רבנן" שהגמרא הזכירה כאן, אינם רבי יוסי הגלילי ורבי עקיבא החולקים על רבי, אלא היינו רבנן אחרים הסוברים [לעיל יד ב] שדורשים "שכיר" "שכיר" לגזרה שוה —

וכך יש לבאר את דברי הגמרא:

כי תבעי לך אליבא דרבנן הדורשים "שכיר" "שכיר" לגזרה שוה, מאי, מה הדין לענין גאולת קרובים בנמכר לישראל — ודבר זה תלוי בהסבר סברתו של רבי שאמר נמכר לגוי אינו נגאל בשש.

צד א: יתכן שטעמו של רבי הוא מפני שרבי אינו דורש "שכיר שכיר" לגזרה שוה, ולפיכך אין לו מקור לומר שנמכר לגוי יוצא בשש [וכפי שהגמרא סברה תחילה לעיל טו ב, וכנ"ל הערה 1010]. ולפי זה לדעת רבנן הדורשים "שכיר שכיר" לגזרה שוה, ילפינן שהנמכר לישראל נגאל בקרובים מנמכר לגוי בגזרה שוה "שכיר שכיר". ולא דרשי "יגאלנו" למעט את הנמכר לישראל, שהרי אף רבי לא דרש "יגאלנו".

צד ב: או דילמא אף רבי מודה שדורשים "שכיר" "שכיר" לגזרה שוה, והטעם לכך שרבי אמר נמכר לגוי אינו נגאל בשש היינו מפני שהוא דורש "יגאלנו" — לזה ולא לאחר, ומאחר שלא מצאנו שרבנן נחלקו עליו בענין דרשה זו, אם כן אף הם דורשים "יגאלנו לזה ולא לאחר", ואם כן נמכר לישראל אינו נגאל בקרובים.

[אך רבי עקיבא איגר הקשה על פירוש זה, והוכיח בשתי ראיות שבודאי רבי [או תנא אחר] סובר שדורשים "יגאלנו לזה ולא לאחר", ואם כן

גאולה תתנו". בא הכתוב הזה לרבות גאולת בתים ועבד עברי. (1016)

והאמורא שהביא את הברייתא הזאת הבין שהמקרא בא ללמד שבתים ועבד עברי, על אף שלא נאמר בהם גאולת קרובים, אף הם נגאלים לקרובים. (1017)

ונשאלת השאלה: באיזה "בתים ועבד עברי" מדובר?

מאי לאו, האם לא מדובר בבתי ערי חומה, ובעבד עברי הנמכר לישראל, שלא נאמרה בהם בפירוש גאולת קרובים, והפסוק "בכל גאולה תתנו" בא לרבותם! (1018)

ומכאן ראייה שעבד עברי הנמכר לישראל נגאל בקרובים. (1019)

ודחינן: לא! אין מדובר כאן בעבד עברי הנמכר לישראל! אלא מדובר דוקא בעבד עברי הנמכר לישראל אינו נגאל בקרובים.

ומיד הגמרא תמהה: הרי גאולת עבד עברי הנמכר לעובד כוכבים — בהדיא [בפירוש] כתיב ביה [ויקרא כה מט]: "או דוד או בן דודו יגאלנו".

אמר הכתוב שהוא נגאל על ידי קרובים! ומדוע צריך לרבותו מהמקרא "בכל גאולה תתנו"?

ומתצינן: החוץ קרא, "בכל גאולה תתנו", כא-ב לא בא להשמיענו שקרובים יכולים לגאול עבד עברי הנמכר לגוי.

אלא בא הכתוב לקבוע בתורת חובה, שהקרובים יהיו חייבים לגאלו. (1020)

ואפילו לדעת רבי יהושע, הסובר בענין שדה אחוזה שגאולת הקרובים היא רשות, בכל זאת, בענין עבד הנמכר לגוי, גם הוא מודה שגאולת הקרובים היא חובה, כדי שהעבד לא יטמע בין הגויים. (1021)

היה ראוי לומר שאף חכמים מודים לדבריו. והניח קושיא זו בצריך עיון. ועיין עוד בפני יהושע].

1016. ברייתא זו היא הברייתא שהובאה בסוגיא לעיל.

1017. כפי שהבין אביי בסוגיא לעיל.

1018. שהרי אם נאמר שמדובר בעבד עברי הנמכר לגוי ובכתי החצרים, אזי קשה: והלא נאמרה בהם גאולת קרובים בפירוש, ומדוע הוצרך הכתוב לרבותם מ"בכל גאולה תתנו"?

1019. ובהכרח הברייתא נאמרה לדעת רבנן ולא לדעת רבי, שהרי רבי אמר בפירוש שנמכר

לישראל אינו נגאל באלה [בקרובים].

1020. מהכתוב "או דודו או בן דודו" וגו' אין ללמוד אלא שרשות ביד הקרובים לגאלו. ומאחר שהכתוב שנה פעם שניה את גאולת הקרובים ["ובכל, גאולה תתנו"], אנו דורשים ששנה בו הכתוב לעכב. [רש"י, על פי הגהת הרש"ש].

1021. כך פירש רש"י.

ומדוע רש"י הוסיף כאן מדעתו סברא "שלא יטמע בין הגויים"?

נראה שהוקשה לרש"י: מדוע רבי יהושע מעמיד את הפסוק "בכל, גאולה תתנו" לקבעו חובה דוקא בעבד ולא בשדה אחוזה? והלא בפשוטו של מקרא הפסוק "בכל, גאולה תתנו" מתייחס לשדה אחוזה שנאמרה אחריו. ואם כן